

Аннотація. Проаналізовані логічні та нормативні зв'язи понять «право на свободу слова» та «правова культура» в контексті верховенства права, дані приклади трактування та застосування принципів верховенства права, доведено актуальність фактора правової культури, особистості та суспільства в посиленні їх впливу на формування суспільних відносин.

Ключеві слова: право на свободу слова, верховенство права, правова культура, правова інформація, незалежні ЗМІ.

Summary. The article analyzes the logical and normative ties of such concepts as the right to freedom of expression and the right to culture in the context of the rule of law, provides the examples of interpretation and application of the rule of law, shows the topicality of the factor of legal culture, the topicality of individual and society in strengthening their influence on the formation of public relations.

Keywords: the right to freedom of expression, the rule of law, legal culture, legal information, independent media.

УДК 34.01:001.102:177.72

ПРАВОВА ПРИРОДА ФЕНОМЕНУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВОЛОНТЕРСТВА

Ліпкан Володимир Анатолійович

доктор юридичних наук,
Голова Інституту стратегічних
комунікацій Глобальної організації
союзницького лідерства,
Україна, м. Київ
e-mail: academic@ukr.net

Анотація. У статті автор вперше формується поняття «інформаційне волонтерство». Аргументовано положення про те, що на міжнародному та національному рівнях існують певні напрацювання щодо поняття «волонтер», але «інформаційне волонтерство» виступає ключовим феноменом інформаційної реальності України, і тому нагальною є потреба формулювання понятійно-категорійного апарату з подальшим законодавчим його закріплення та імплементацією в інформаційне законодавство.

Ключові слова: інформаційне суспільство, волонтер, інформаційний волонтер, волонтерська допомога, волонтерська діяльність, інформаційне право.

Актуальність теми. Розвиток досліджень волонтерської діяльності в цілому та інформаційного волонтерства зокрема, власний досвід спілкування та роботи з волонтерами спонукають до наукового обґрунтування ключових понятійних категорій, що і зумовлює **актуальність звернення до даної проблеми і підтверджують необхідність введення в обіг нового поняття «інформаційний волонтер».**

Беручи до уваги той факт, що інформаційне волонтерство здійснюється в інформаційній сфері, то виникла необхідність у використанні наукових доробок вчених-інформаціологів. Передусім звернемо увагу на активну та плідну роботу нашої наукової школи – наукової школи В. А. Ліпкана, (яка представлена роботами учнів та тих, у кого виступав офіційним або неофіційним опонентом, допомагаючи опанувати складну інформаційну сферу у різноманітний спосіб) [5–13; 15; 18–21; 23; 25; 26; 30; 32]. Окремо слід зупинитися на роботі фундатора інформаційно-правової науки в Україні В. С. Цимбалюка, під керівництвом і за безпосередньої участі якого вийшло чимало цікавих праць, які нині становлять доктринальну основу історичного становлення та розвитку науки інформаційного права [4; 27–29], та ін.

Таким чином, можемо сміливо констатувати те, що формування правового інституту інформаційного волонтерства актуалізується і з гносеологічної позиції, оскільки дана проблема корелює не лише з упровадженням у соціальну практику людиномірної методології і людиноцентристської ідеології, а й передусім додатково підкреслює онтологічність людини інформаційної – слугує поверненню дієвого суб'єкта в інформаційне право та інформаційну реальність, які мають трактуватися і інтерпретуватися не абстрактно в соціо-культурному та геоісторичному дискурсі, а повинні бути подані реально, у контексті олюднення

інформаційної політики в межах дальшого розвитку суспільства знань, включення людини саме в інформаційний контекст.

Більшість сучасних дослідників звертають свою увагу на міждисциплінарну методологію, багато хто починає декларувати застосування синергетичного підходу. Натомість із часом стає очевидною необхідністю чіткого розуміння того, що слід позбутися надмірного релятивізму і гіпертрофування постмодерністської тенденції у виборі засобів пізнання. Проте реально в незначній кількості досліджень можна знайти ґрунтовне пояснення та реальне застосування синергетики. Гонитва за даниною моді не призводить до конкретних наукових проривів. На підтвердження цього додамо, що сьогодні, коли вже кілька років поспіль проти України ведеться гібридна війна, у нашій країні, принаймні з відкритих джерел [14], неможливо відновити окрім роботи Є. Магди [17] не представлено й жодного фундаментального дослідження, присвяченого проблемі формування феномену гібридної війни та вироблення адекватного механізму протидії йому. Більше того, з позицій синергетики жоден із учених досі не пояснив феномену волонтерства. Так само дуже повільно розробляються проблеми формування національної, у тому числі й інформаційної ідентичності [9; 10].

Чималу роль у цьому відіграє небажання інституціоналізації інформаційного права, а також пряме порушення приписів нормативних актів, в яких чітко вказано на необхідність виділення інформаційного права з адміністративного, формування самостійної спеціальності. Адже основна проблема, з якою стикнулося адміністративне право, прагнучи утримати „свавілля і неконтрольований розвиток інформаційного права”, полягає в тому, що дедалі важче пояснити, чому, попри розширення переліку прав і свобод, відбувається нівелювання права, знижується рівень правової культури, відбувається ілюзорне тиражування застарілих ідей сервісної ролі інституціональної структури, що призводить до кардинального збільшення проявів правового нігілізму і правопорушень, особливо в інформаційній

сфері. Наслідком цього стало формування окремого наукового напрямку – *інформаційної деліктології*, яку успішно розвиває у своїх працях Ю. Є. Максименко [18].

Через це, напевно, в українській правничій науці почали з'являтися роботи, спрямовані на дослідження механізму взаємодії суб'єкта і права з використанням досягнень *теорії ідентичності*, яка певною мірою не лише може стати відправною точкою для віднайдення адекватної наукової відповіді на процеси інформаційної глобалізації, у тому числі й розвиток інформаційного суспільства, а й спрямувати наукові школи на формування нових дієвих багатоваріантних наукових парадигм, зокрема, і парадигми інформаційного волонтерства. Також одним із напрямів постмодерністських досліджень має стати критичне ставлення до домінантної західної метафізичної картини світу – логоцентризму на основі методу деконструкції [31].

Стосовно проблеми діяльності волонтерів, то вона порушується в працях таких учених, як: Я. Буздуган, О. Никонович, Т. Лях та ін. [1; 16]. Проте, незважаючи на те, що ця проблема стала предметом дослідження багатьох науковців, правова природа феномену інформаційного волонтерства є актуальним питанням, з огляду на це й поставлено **завдання** сформулювати авторське розуміння терміна «інформаційне волонтерство», проаналізувати національне та міжнародне законодавство у сфері волонтерської діяльності, визначити причини наслідки виникнення інформаційного волонтерства в Україні, обґрунтувати введення в науковий обіг термінів «інформаційне волонтерство», «інформаційний волонтер».

Виходячи з цього **метою статті** є визначення ключових елементів понятійно-категоріального апарату у сфері волонтерської діяльності, їх конкретизація та тлумачення, ґрунтуючись на методології синергетики, міждисциплінарного підходу, національної безпекознавства, а також інформаційного права.

Виклад основного матеріалу. До ключових *ознак*, що вирізняють волонтерську з-поміж багатьох інших видів діяльності, визначимо такі:

- добровільність;
- спрямованість діяльності для задоволення прав, свобод, законних інтересів *інших* учасників суспільних відносин;
- самоорганізація;
- неприбутковість діяльності;
- соціальна спрямованість діяльності;
- конструктивний та суспільно корисний характер;
- додаткова рушійна сила для підвищення ефективності державної політики у тій чи іншій сфері життєдіяльності.

Таким чином, *волонтерство* – це вид соціально спрямованої благодійної діяльності приватної особи, груп осіб чи організацій, яка ґрунтується на засадах добровільності, самоорганізації, надається на безоплатній основі та спрямована на задоволення прав, свобод, законних інтересів інших учасників суспільних відносин, у тому числі держави, у різних сферах життєдіяльності.

Як і будь-яка діяльність, волонтерська діяльність провадиться на таких основоположних засадах (*принципах*):

- 1) добровільність (як зазначено вище) і добродійність;
- 2) законність, тобто здійснення лише в межах закону;
- 3) гуманність;
- 4) толерантність;
- 5) гідність;
- 6) спільність інтересів і рівність прав її учасників;
- 7) відповідальність;
- 8) конфіденційність.

Волонтерська діяльність, як правило, провадиться фізичними особами (волонтерами), які можуть входити до волонтерських організацій (об'єднань)

– громадських чи релігійних організацій, що діють відповідно до їх статутів (положень).

Волонтерська діяльність проводиться за такими **напрямами**:

– надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, відсутність житла або роботи, наслідки стихійного лиха, катастроф тощо);

– надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї [16, с. 27].

У той же час, можна говорити про **форми волонтерської діяльності**: волонтери можуть виступати організаторами заходів, пов'язаних із охороною довкілля чи збереженням культурної спадщини. Вони можуть організовувати змагання або мистецькі фестивалі. Важлива участь волонтерів у зборі фінансів на ту чи іншу благодійну ініціативу. Крім цього, завжди цінується добровільна праця на підтримку громадських і благодійних організацій. Вони зазвичай потребують безкоштовних консультацій юристів, фінансистів, PR-фахівців, дизайнерів, веб-розробників, перекладачів тощо [3].

Роль волонтерства визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема, у законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (термін «волонтер» вживається, але його визначення не формулюється), «Про соціальні послуги» [22] (вказується, що *волонтер* це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер). У цих Законах добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

У 2001 в Україні було проведено Міжнародний рік волонтерів, у межах якого розроблено низку заходів щодо сприяння розвитку в Україні

волонтерського руху (розпорядження Президента України «Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів»).

Декларацією, розробленою організацією, визначено такі **принципи діяльності волонтерів**:

– визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;

– повага гідності й культури всіх людей;

– надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

– визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх забезпеченню;

– перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.

У Декларації підкреслюється: *волонтерство* – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається зазвичай спільною діяльністю в межах різних асоціацій [1, с. 8].

У документі проголошено низку головних **принципів** руху, зокрема, надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства на елемент особистого розвитку, набуття нових знань і навичок. Ця Декларація підтримує право кожної жінки, чоловіка та дитини на вільне об'єднання у спілки для волонтерської діяльності без будь-якої дискримінації через культурне та етнічне походження, незалежно від віросповідання, віку, статі, фізичного, соціального чи економічного становища. Всім людям у світі має бути гарантоване право на вільне витрачання свого часу, таланту й енергії на користь інших людей чи громади,

якщо вони працюють індивідуально чи в колективі, не сподіваючись на фінансову винагороду [2].

Волонтерство визначається як активна участь людей у громадському житті країни, зокрема, участь у соціальному житті громадських організацій та державних структур, що сприяє поліпшенню якості життя в цілому, особистісному зростанню та поглибленню відчуття солідарності; реалізації основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого суспільства; економічному й соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій, та виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій [2].

Акумулюючи законодавчі та доктринальні дефініції терміна «волонтер», було сформовано авторське розуміння. Отже, «інформаційний волонтер» – це фізична особа, яка добровільно здійснює в інформаційній сфері неприбуткову діяльність, що не вимагає фінансових пожертвувань від неї.

Висновок. Понятійно-категоріальний апарат щодо державної політики у сфері волонтерської діяльності не обмежується розглянутими моментами. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення інших термінів, тісно пов'язаних із ключовими поняттями та категоріями інформаційного волонтерства. Держава в інформаційній сфері переважно виконує роль спостерігача та регулятора, саме тому виникає потреба в реалізації більшості інформаційних функцій, які лежать за межами інституційного механізму, а одним із засобів і є діяльність інформаційних волонтерів. На міжнародному та національному рівнях існують певні напрацювання щодо поняття «волонтер», але «інформаційне волонтерство» є феноменом і тому потребує формулювання категоріального апарату та його подальшого законодавчого закріплення.

Список використаної літератури

1. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху / Я. Буздуган, О. Никонович // Віче. – 2013. – № 12. – С. 7–9.

2. Всеобщая декларация добровольчества [Электронный ресурс] : провозглашена на XVI Всемир. конф. добровольцев Междунар. ассоц. добровольческих усилий (IAVE), Амстердам, январь, 2001, Междунар. Год Добровольцев. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/1811806> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Волонтерство [Електронний ресурс] // Український форум благодійників. – Електрон. дані. – Київ, 2011–2016. – Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sekto-r-blagodijnosti/privatna-blagodijnist/instrumenti-privatnoi-filantropii/volonterstvo.htm> (дата звернення: 12.05.2016). – Назва з екрана.

4. Європа і всесвітнє інформаційне суспільство. Рекомендації Європейської Ради : звіт групи М. Бангемана від 05.12.93 р. Коміс. Європ. Союзу // Системна інформатизація правоохоронної діяльності / [упоряд.: В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець]. – Київ : ПанТот, 2006. – Кн. 2 : Європейські нормативно-правові акти упорядкування інформаційних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних. – С. 444–448.

5. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, Н. Ю. Баланюк. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 316 с.

6. Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : монографія / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 344 с.

7. Ліпкан В. А. Інкорпорація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, К. П. Череповський. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. – 408 с.

8. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. – Київ : КНТ, 2006. – 280 с.

9. Ліпкан В. А. Консолідація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. – 416 с.
10. Ліпкан В. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, І. М. Сопілко, В. О. Кір'ян. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 664 с.
11. Ліпкан В. А. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 376 с.
12. Ліпкан В. А. Правовий режим податкової інформації в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Шепета, О. А. Мандзюк. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 440 с.
13. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
14. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України // Імперативи розвитку цивілізації. – 2015. – № 2. – С. 13–16.
15. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2005. – 20 с.
16. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. – Київ: КУ ім. Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
17. Магда Е. В. Гибридная война: выжить и победить / Е. В. Магда. – Харків. : Виват, 2015. – 320 с.
18. Максименко Ю. Є. Засади розвитку інформаційної деліктології / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко // Право України. – 2013. – № 10. – С. 249–256.
19. Матвієнко П. Є. Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 12. – С.41–45.

20. Політило В. Я. Інституційний механізм забезпечення права на доступ до податкової інформації / В. Я. Політило // Право і суспільство. – 2015. – № 5/2, ч. 2. – С. 148–154.

21. Політило В. Я. Право людини та громадянина на доступ до податкової інформації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Я. Політило ; Запоріж. нац. ун-т, Запоріжжя, 2015. – 22 с.

22. Про соціальні послуги : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.

23. Рудник Л. І. Право на доступ до інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. І. Рудник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – 247 с.

24. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – Київ : НІСД, 2011. – 336 с.

25. Стоєцький О. В. Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України: адміністративно-правові засади / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 161–164.

26. Татарникова К. Г. Кодифікація законодавства України про інформацію: підходи до формування теорії інформаційного права / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 6. – С. 35–38.

27. Цимбалюк В. С. Інформатизація державного управління і національна безпека України / В.С. Цимбалюк, Р.А. Калюжний // Розбудова держави. – 1993. – № 8. – С. 56–64.

28. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2011. – 426 с.

29. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2010. – 388 с.

30. Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. П. Череповський ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 19 с.

31. Честнов И. Л. Постклассическая теория права / И. Л. Честнов. – СПб. : Алеф-Пресс, 2012.

32. Шепета О. В. Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 2.00.07 / О. В. Шепета ; Нац. ун-т Держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – 25 с.

***Аннотация.** В статье автор впервые вводит в научный оборот термин «информационный волонтер». Аргументировано положение о том, что на международном и национальном уровнях есть определенные наработки относительно понятия «волонтер», но «информационное волонтерство» является феноменом и поэтому существует потребность формулировки категориального аппарата и его дальнейшего законодательного закрепления.*

***Ключевые слова:** информационное общество, волонтер, информационный волонтер, волонтерская помощь, волонтерская деятельность, информационное право.*

***Summary.** Author is the first, who gives and explain the necessity to oplement in ukrainian legislation a new definition “information volunteer”. The attention was paid to the provision that there are works concerning definition “volunteer” at national and international levels, but “informational volunteer” is a phenomena and have to be unified and legislatively fixed. The author’s understanding of “informational volunteer” was offered. Informational volunteer is a physical person, who freely executes non-profit activity in informational sphere and the activity doesn’t require finance from him.*

***Keywords:** informational society, volunteer, informational volunteer, volunteer help, volunteering, informational law.*

УДК 004:627

**ЗАХИСТ І БЕЗПЕКА ЦИФРОВИХ ТВОРІВ У СУЧАСНОМУ
ІНФОПРОСТОРІ**